

ОБГОВОРЮЄМО ПРОБЛЕМУ

УДК 378.091.31/.39-025.14

Олена ЄФРЕМОВА, Леонід БИВАЛЬКЕВИЧ

Olena YEFREMOVA, Leonid BYVALKEVYCH

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

VOCATIONAL EDUCATION IN THE COUNTRIES OF WESTERN EUROPE

У статті проаналізовано професійну освіту в країнах Західної Європи. Визначено, що структура вищої професійної освіти країн Західної Європи є дуже різномірною. Охарактеризовано: процес залучення соціальних партнерів у професійну освіту; створення нових типів закладів професійної освіти; запровадження нових кваліфікацій, професійних і освітніх стандартів, програм професійної освіти, розроблення правового підґрунтя дуального професійного навчання здобувачів середньої та вищої професійної освіти та, як окремої категорії й дорослого населення. Обґрунтовано, що напрямками удосконалення професійної підготовки кваліфікованих фахівців в країнах Західної Європи варто виокремити: подальшу уніфікацію та посилення рівня конвергенції систем професійної освіти і навчання; підвищення рівня попиту на кваліфіковану робочу силу з високим рівнем технологічної та цифрової компетентності; зростання попиту та соціального замовлення на безперервну професійну освіту.

Мета статті – проаналізувати складові та напрями професійної освіти в країнах Західної Європи.

Висновки. 1. Теоретичне підґрунтя розвитку професійної освіти і навчання в країнах Західної Європи формується завдяки спільним транснаціональним дослідницьким та практико-орієнтованим проектам у галузі формування європейського простору у сфері професійної освіти. 2. Досвід функціонування систем професійної освіти і навчання в країнах Західної Європи є цінним для реформування вітчизняної системи професійної освіти в частині: управління професійної освіти із залученням соціальних партнерів; створення нових типів закладів професійної освіти; запровадження нових кваліфікацій, професійних і освітніх стандартів, програм професійної освіти, розроблення правового підґрунтя дуального професійного навчання здобувачів середньої та вищої професійної освіти та, як окремої категорії й дорослого населення. 3. Структура вищої професійної освіти країн Західної Європи є дуже

різнорідною. В її рамках пропонується широкий спектр курсів. 4. Період навчання дорослих на робочому місці є обов'язковим у більшості програм професійних шкіл. Дорослі можуть отримувати такі ж самі кваліфікації у формальній освіті і навчанні, як і молодь: програми підготовки дорослих, побудовані на основі попереднього досвіду (загальна освіта, професійне навчання), допомагають їм підвищити кваліфікацію або отримати додаткову.

Ключові слова: професійна освіта, країни Західної Європи, навчання, здобувачі вищої освіти, освітній процес, партнерство.

The article analyzes professional education in the countries of Western Europe. It was determined that the structure of higher professional education in the countries of Western Europe is very heterogeneous. Described: the process of involving social partners in professional education; creation of new types of professional education institutions; introduction of new qualifications, professional and educational standards, professional education programs, development of the legal basis for dual professional training of secondary and higher professional education recipients and, as a separate category, the adult population. It is substantiated that the areas of improvement of professional training of qualified specialists in the countries of Western Europe should be singled out: further unification and strengthening of the level of convergence of professional education and training systems; increasing demand for skilled labor with a high level of technological and digital competence; growing demand and social order for continuous professional education.

The purpose of the article is to analyze the components and directions of professional education in the countries of Western Europe.

Conclusions. 1. The theoretical basis for the development of professional education and training in the countries of Western Europe is formed thanks to joint transnational research and practice-oriented projects in the field of formation of the European space in the field of professional education. 2. The experience of the functioning of vocational education and training systems in the countries of Western Europe is valuable for reforming the domestic vocational education system in terms of: management of vocational education with the involvement of social partners; creation of new types of professional education institutions; introduction of new qualifications, professional and educational standards, professional education programs, development of the legal basis for dual professional training of secondary and higher professional education recipients and, as a separate category, the adult population. 3. The structure of higher professional education in the countries of Western Europe is very heterogeneous. It offers a wide range of courses. 4. A period of adult on-the-job training is mandatory in most vocational school programs. Adults can obtain the same qualifications in formal education and training as young people: adult training programs built on previous experience (general education, vocational training) help them improve or gain additional qualifications.

Key words: professional education, Western European countries, training, higher education students, educational process, partnership.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток систем професійної освіти і навчання в країнах Західної Європи пов'язується з існуючими політичними, економічними, соціально-демографічними, технологічними чинниками. До ймовірних загроз, що негативно позначаються на функціонуванні систем професійної освіти і навчання в країнах Західної Європи, відносять: скорочення попиту на кваліфікованих фахівців у середньостроковій перспективі, переорієнтація окремих країн-членів ЄС на національну траєкторію розвитку освітньої сфери, зниження рівня їх привабливості.

Серед можливостей, що сприятимуть удосконаленню професійної підготовки кваліфікованих фахівців в країнах Західної Європи, варто виокремити: подальшу уніфікацію та посилення рівня конвергенції систем професійної освіти і навчання; підвищення рівня попиту на кваліфіковану робочу силу з високим рівнем технологічної та цифрової компетентності; зростання попиту та соціального замовлення на безперервну професійну освіту; уніфікацію освітніх стандартів підготовки кваліфікованих фахівців та забезпечення гнучких траєкторій здобуття професійних кваліфікацій і визнання результатів навчання;

забезпечення якості професійної освіти й навчання, оновлення її змісту відповідно до технологічного прогресу; посилення використання ІКТ у навчальному процесі для забезпечення його доступності, інтерактивності та індивідуалізації; необхідність розвитку в учнівської молоді підприємницької компетентності; внесення змін у зміст та форми організації освітнього процесу та організації взаємодії в закладах професійної освіти (створення технологічних хабів, стартап-інкубаторів). Пріоритети розвитку професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу створили загальний теоретичний фундамент розвитку сучасних систем професійної освіти і навчання в країнах-членах ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя розвитку професійної освіти і навчання в країнах Західної Європи формується завдяки спільним транснаціональним дослідницьким проектам у галузі порівняльних досліджень, практико-орієнтованим проектам по формуванню європейського простору у сфері професійної освіти, а також авторським концепціям і дослідженням європейських вчених Г. Муді, Дж. В. Роєвського, С. Біллетт, В.Д. Грейнерта, Т. Дайсінгера та ін.

Професійну освіту та навчання в країнах Європейського Союзу вивчали вітчизняні вчені – В. Артемчук, Н. Базелюк, О. Бородієнко, Н. Корчинська, С. Леу, В. Радкевич, Л. Пуховська, О. Радкевич та інші.

Різні аспекти професійної освіти та навчання в країнах Європейського Союзу є складовими наукових розвідок зарубіжних вчених: I. Allinckx, C. Biré, A. Cox, U. Hippach-Schneider, A. Huismann, D. Monico, B. Niemeyer, M. Fry, R. Pigeaud, H. Smulders, S. Tritscher-Archan, A. Westerhuis та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вважаємо недостатньо вивченими складові освітнього процесу професійної підготовки майбутніх фахівців різних галузей країн Західної Європи.

Мета статті – проаналізувати складові та напрями професійної освіти в країнах Західної Європи.

Виклад основного матеріалу. Розвиток сучасної професійної освіти в країнах Європейського Союзу характеризується: визначною диверсифікацією щодо провайдерів, рівнів і цільових груп; збільшенням горизонтальної й вертикальної гнучкості; наголосом на елементах навчання на засадах продуктивної діяльності; об'єднанням базової і безперервної

професійної освіти і навчання; інтеграцією систем, програм. У структурному розвитку національних систем ПОН прослідковується вплив двох концепцій і двох траєкторій змін: 1) навчання на засадах виробничої діяльності/навчання на робочих місцях (за прикладом Австрії, Данії, Німеччини) і розширення системи шляхом додавання нових елементів (особливо у сфері вищої освіти); 2) диверсифікація професійної освіти у напрямі її розгляду в якості структурного елементу освіти упродовж життя (за прикладом Франції і Фінляндії). Упровадження Європейської рамки кваліфікацій (EQF) позначилося на уніфікації освітніх програм для підготовки кваліфікованих працівників. Країни Західної Європи, включаючи Францію, Австрію та Нідерланди, розробили «гібридні структури», що дають змогу переходити від програм професійної освіти і навчання до програм вищої освіти. Країни Західної Європи відрізняються за своїми традиціями професійної освіти і навчання та «культурами навчання».

Системи професійної освіти і навчання країн Західної Європи – Австрії, Бельгії, Люксембургу, Нідерландів, Німеччини та Франції, – різняться за інституційними та організаційними ознаками та підходами до реалізації навчальних програм, однак спільним можна вважати практичну орієнтованість професійної освіти, що реалізується через програми навчання на засадах продуктивної діяльності. Серед таких програм найбільш популярними та поширеними є дуальне навчання та учнівство, хоча й спостерігається інтегрування курсу професійної підготовки в навчальну програму загальноосвітнього навчального закладу. Одні країни обирають той чи інший вид професійної підготовки й прямують «вузькою стежкою» освітньої траєкторії, а інші – активно комбінують різні види практичної підготовки для забезпечення як індивідуальних потреб та здібностей кожної окремої особистості, так і інтересів роботодавців, з урахуванням вимог ринку праці до рівня та якості підготовки кваліфікованих робітників. Наприклад, дуальна система в країні може функціонувати паралельно з широким спектром шкільних програм. Вони зазвичай різняться за вимогами вступу, змістом, типами та рівнями кваліфікацій. Це й підготовчі програми професійних шкіл, і програми загальної середньої освіти вищого рівня та професійно-орієнтованої освіти, і спеціалізовані програми початкової професійної освіти. Всі вони, як

правило, тривають від 1 до 3 років, а програми дуальної освіти 3-3,5 роки навчання. Як правило, випускники програм дуальної освіти користуються більшою популярністю та довірою серед роботодавців, так як вона передбачає не лише навчання ремеслу/професії, а й виховання відповідної професійної поведінки. Звісно, країни мають відмінності у кількості молоді, залученої до програм професійної освіти і навчання. Тут лідируючі позиції займає Австрія – 75% (Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу, 2018: 76) загальної кількості здобувачів освіти. Аналіз вікових показників на початку навчання за програмами професійної освіти свідчить, що здобувачі професійної освіти мають право обирати траєкторію професійно-спрямованого навчання вже у віці 14–15 років. Зазвичай, вона реалізується через підготовчі (pre-vocational) програми чи програми початкової професійної освіти (initial VET). Ще однією важливою особливістю систем професійної освіти країн Західної Європи є їх проникність, що дає змогу гнучко планувати шляхи розвитку кар'єри та траєкторії навчання чи навпаки (Allinckx, 2016; Biré, 2016; Hippach-Schneider & Huismann, 2016; Niemeyer, 2007; Pigeaud, 2016; Smulders & Cox & Westerhuis, 2016; Tritscher-Archan, 2016).

Зарубіжні та вітчизняні науковці доводять, що соціальне партнерство дуже важливе для професійної освіти. В управлінні розвитком професійної освіти і навчання важлива роль належить партнерству усіх учасників та зацікавлених сторін. Зокрема, в Австрії діяльність організацій роботодавців законодавчо врегульована на рівні з Урядом та профспілками. Як правило це неприбуткові організації. Найбільш вагомим поряд із Економічною палатою є Федерація промисловості Австрії. До її «функцій належать функції торговельної палати і об'єднань роботодавців. Федерація промисловості Австрії сприяє лібералізації зовнішньої торгівлі країни, представляє інтереси ринку трудових ресурсів, укладає колективні угоди» (Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу, 2018: 84).

До структури Федерації промисловості Австрії належать: Федеральна виконавча рада, до якої «входять 100 членів із регіональних підрозділів, почесні члени, члени Президії, яка займається справами Федерації, члени Пленарного засідання, що проводиться щорічно для ухвалення

бюджету та розмірів членських внесків». Федерація промисловості Австрії спрямовує свою діяльність на досягнення більшої гнучкості трудових стандартів; перегляд ролі держави у веденні бізнесу, підвищенні відповідальності за соціальну безпеку; зниження рівня трудових витрат, що не входять до заробітної плати (Tritscher-Archan, 2016). З метою підвищення якості професійної освіти і навчання ведеться пошук методів залучення соціальних партнерів до процесів професійної освіти (Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід, 2018: 85).

У **Бельгії** інтереси підприємств усіх регіонів королівства представляє Федерація підприємств. Йдеться про «компанії ключових промислових галузей та сфери послуг (понад 30 тисяч підприємств, що становить 85–90% від загальної кількості підприємств)». Означена федерація спрямовує свою діяльність на створення сприятливих умов ведення бізнесу в країні та створення нових робочих місць, лобіює інтереси бізнесу як на федеральному, загальноєвропейському, так і на міжнародному рівнях. До структури федерації входять: «Загальні збори, Рада директорів, Комітет з управління, Підрозділ із загального менеджменту, комісії, департаменти, в яких працюють представники компаній усіх економічних галузей» (Allinckx, 2016).

У **Нідерландах** існує два типи центрів державно-приватного партнерства у сфері професійної освіти, а саме: – «центр передового досвіду у вищій професійній освіті; – центр інноваційної майстерності у професійній освіті і навчанні». В означених центрах роботодавці, науковці, педагоги та студенти спільно працюють з метою вдосконалення професійної освіти, спрямованої на підготовку кадрів для визначених найважливіших галузей економіки Нідерландів. У Нідерландах функціонують: «17 національних експертних центрів з питань професійного навчання та ринку праці, що охоплюють 40 галузей економіки; асоціація національних експертних центрів, що охоплює організації роботодавців і профспілок; 78 соціальних фондів професійної освіти. Зокрема, соціальні фонди професійної освіти створюються на основі галузевих колективних договорів, в яких передбачена стаття «"Професійне навчання"». Ці фонди мають підтримку від держави через: надання колективним договорам.

«Розміри податків залежать від галузевої спрямованості компаній. Середній

показник коливається в межах (0,2 – 0,6%) від фонду заробітної плати підприємства». Податки вносяться переважно роботодавцями, а інколи й робітниками компаній. Завданнями фондів, насамперед, є формування галузевої політики у сфері професійної освіти, відстоювання інтересів галузі, виділення коштів на професійне навчання робітників (мінімум один навчальний день) (Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід, 2018: 87).

У **Німеччині** провідне місце належить об'єднанням роботодавців, які відстоюють інтереси закладів професійної освіти та компаній перед профспілками (рух під назвою «Соціальне партнерство»), розробляють та укладають з ними колективні договори. Такий тип договорів, як і трудове право, є більшою мірою контрактами, що впливають на трудові відносини. Окрім цього, «об'єднання роботодавців надають юридичні консультації та допомогу підприємствам в укладанні колективних договорів, відстоювання спорів з профспілками. Майже 40% німецьких підприємств є членами об'єднань роботодавців. Існують різні види об'єднань, наприклад, асоціації роботодавців з окремих галузей (Bundesarbeitgeberverband Chemic), Федерація об'єднань роботодавців з хімічної промисловості, Земельні асоціації роботодавців (Vereinigung der kommunalen Arbeitgeberverbände), Федерація асоціацій роботодавців у Гессені, Федерація металу та електрики (Gesamtmetall)». Чисельність асоціацій роботодавців з кожним роком зростає чисельність (в окремих галузях досягає 80%). Вони підпорядковуються Конфедерації німецьких асоціацій роботодавців. У Німеччині роботодавці та профспілки спільно формулюють вимоги до кваліфікації робітників у рамках відповідних стандартів (Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід, 2018: 87).

Реформи у сфері професійної освіти Німеччини або «88 ініціюються соціальними партнерами», або повинні мати їхню цілковиту підтримку (Hippach-Schneider & Huismann, 2016).

Частка «фінансування німецькими підприємствами дуальної системи професійного навчання становить (55%), а держави – 45%. При цьому вартість учнівського місця на різних підприємствах є різною (до 20 тис. євро на рік)». Серед витрат на навчання, що їх несуть підприємства, половину складають податки

на соціальне страхування, адже робота учнів оплачується за раніше узгодженою сіткою. Розмір заробітної плати для тих, хто навчається, встановлюється Союзами роботодавців і профспілок (Hippach-Schneider & Huismann, 2016).

У **Франції** партнерами у здійсненні безперервного професійного навчання є державні органи (центральный уряд, регіональна влада), «соціальні партнери (ділові асоціації, профспілки), провайдери освітніх послуг (інформаційні центри, навчальні організації, центри тестування навичок), фірми (підготовка 89 працівників, фінансові зобов'язання, підготовка менеджерів), цільові групи (шукачі роботи, молодь та дорослі, працівники, працівники приватного сектора, самозайняті та інші)» (Pigeaud, 2016).

У країні функціонують галузеві і територіальні організації з професійного навчання. Зокрема, до галузевих належать неприбуткові та недержавні компанії, організації чи підрозділи галузевих асоціацій роботодавців. До їх основних «завдань віднесено: представлення інтересів галузі перед іншими соціальними партнерами; розроблення галузевої політики і процедур у сфері професійного навчання; прогнозування попиту на кваліфіковану робочу силу (на 2–5 років)», координація професійної підготовки для певної галузі; розроблення стандартів компетентності для національних кваліфікацій; розроблення галузевих кваліфікацій; «організація професійного навчання, тестування і сертифікація галузевих кваліфікацій; отримання і розподіл державного фінансування; збір податків на професійне навчання від підприємств (становить 2,0%, а середній показник витрат підприємств на професійне навчання – 3,8% від фонду заробітної плати)»; фінансування своєї діяльності та програм професійного навчання. Роботодавці роблять внески до фінансування професійного навчання (включаючи стажування) шляхом сплати податку на стажування. Податком на стажування обкладаються підприємства, що займаються комерційною, промисловою, ремісничою або подібною діяльністю, незалежно від їх розміру і «становить 0.5% загального фонду заробітної плати за рік». Регіональна рада керує регіональним фондом стажування, який поповнюється ресурсами, переданими державою.

Розглянемо деякі навчальні заклади, що здійснюють професійне навчання в **Австрії**. Професійну освіту в Австрії забезпечують «середні школи, основні

школи, школи для учнів зі спеціальними освітніми потребами, коледжі подальшої освіти, професійні школи, заклади безперервного навчання, вищі навчальні заклади, приватні навчальні заклади». Для забезпечення поінформованості молоді про можливості розвитку професійної кар'єри у країні працюють консультанти з питань кар'єри, функціонують служби з питань розвитку кар'єри, проводиться професійна орієнтація та громадські консультації (Tritscher–Archan, 2016).

У **Бельгії** до постачальників професійної освіти належать «середні загальноосвітні школи, коледжі подальшої освіти, професійні школи, заклади безперервного навчання, навчальні центри для дорослих, вищі заклади освіти, приватні навчальні заклади», а також Центри з питань професійної орієнтації та кар'єри, що надають послуги з кар'єрного консультування/профорієнтації (Allinckx & Monico, 2016).

У **Люксембурзі** професійна освіта інтегрована в програми загальноосвітньої підготовки, що «реалізуються в державних школах (84,8% учнів), приватних школах (3,9%) або в приватних/міжнародних школах (11,4%)». Останні користуються особливою популярністю, про що, наприклад, свідчать показники 2014–2015 рр. – у таких «закладах навчалась майже третина (29,9%) учнів сектора загальної середньої освіти». Програми короткого циклу, що ведуть до вищих технічних сертифікатів (*brevet de technicien supérieur*), пропонуються в технікумах. Залежно від виду навчання та певних умов, випускники короткої програми вищої технічної освіти мають можливість перейти до університетського ступеня. «Дорослі, які не мають середньої освіти, можуть підготуватись до отримання технічних дипломів та сертифікатів середнього рівня (*technical secondary diplomas and certificates*), або свідоцтва про закінчення загальної середньої школи (*secondary general school leaving certificate*), відвідуючи вечірні заняття або ж за допомогою змішаного навчання (*blended learning*). Люксембурзький Центр навчання впродовж життя (*The Luxembourg Lifelong Learning Centre*) пропонує денні та вечірні курси у партнерстві з Університетом де Лорріане (*the Université de Lorraine*) з отриманням диплома, який дає доступ до вищої освіти (*diplôme d'accès aux études universitaires*)». Безперервну професійну освіту забезпечують держава, професійні палати, галузеві органі-

зації, провайдери зі змішаним фінансуванням, неприбуткові організації та приватні навчальні центри (Biré & Fry, 2016).

Професійна підготовка майбутніх кваліфікованих фахівців в **Нідерландах** «здійснюється у 42-х Центрах професійного навчання (у найбільшому з них навчається 35 тис. студентів), 12-и аграрних професійних коледжах, 18-и спеціалізованих професійних школах. У середніх центрах професійної освіти навчається 9000 тис. студентів із 158 програм професійної підготовки».

Зклади професійної освіти в Нідерландах фінансуються 100% державою з можливістю самостійного перерозподілу коштів відповідно до статей бюджету. Розміри фінансування визначаються обсягом студентів, які навчалися в закладі протягом останніх двох років. «Вартість навчання здобувача освіти стаціонару складає $\approx$ 5000 євро, а студента, який навчається за моделлю навчання на підприємстві, – $\approx$ 1750 євро. Фінансування навчання студентів здійснюється обсягом 80% від вказаної суми, а 20% нараховується навчальному закладу за кожного студента, який отримав диплом після завершення навчання». Окрім того, щорічно освітньому закладу нараховується додаткових 10% від загальної суми бюджету на утримання будівель. Освіта дорослих фінансується муніципалітетами (Smulders & Cox & Westerhuis, 2016).

Для нашого дослідження важливо розглянути програми професійної освіти і навчання в країнах Західної Європи. «До основних програм професійної освіти і навчання Австрії належать такі: переважно три-чотирирічні освітні програми (школи середньої професійної освіти, вік учнів від 14 до 17/18 років), що надають кваліфікації, які дозволяють безпосередньо долучатися до робітничої діяльності в рамках відповідної професії та мати доступ до регламентованої діяльності відразу після останнього випускного іспиту. Особи, які здають беруфсрайфепрюфунг (*Berufsfähigkeitsprüfung*) – іспит для людей, чия початкова професійна підготовка не надає кваліфікації для навчання за програмами вищої освіти, – також мають загальний доступ до освіти у вищих навчальних закладах; п'ятирічні програми на базі навчального закладу (школи вищої професійної освіти, вік учнів від 14 до 19 років)», що надають подвійні кваліфікації для керівних посад у бізнесі та одночасно відкривають загальний доступ до вищої освіти (*Reife- und Diplomprüfung*). «Більше 50% здобувачів

освіти продовжують навчання в закладах вищої освіти; дуальна система (учнівство) (починаючи з 15 років) реалізується у 200 виробничо-навчальних закладах». Навчання відбувається в компаніях (підприємствах) та в навчальних закладах професійної освіти. «Підготовка на підприємстві базується на правилах навчання, що діють по всій Австрії та знаходиться у віданні Міністерства економіки, але також значною мірою визначається соціальними партнерами». Навчання на базі закладу професійної освіти регулюється Міністерством освіти (навчальні програми) та представниками земель. Випускники можуть отримати додаткові кваліфікації, якщо, наприклад, успішно здадуть екзамен майстра-ремісника або беруфсрайфепрюфунг – екзамен на професійну зрілість; програми університетів прикладних наук (професійні школи, учні віком від 18 років, МСКО 665/767) адаптовані до конкретних галузей праці. Випускникам цих програм присуджуються професійна кваліфікація на академічній основі (бакалавр-майстер). Період навчання на робочому місці є обов'язковим у більшості програм професійних шкіл. Дорослі можуть отримувати такі ж самі кваліфікації у формальній освіті і навчанні, як і молодь: програми підготовки дорослих, побудовані на основі попереднього досвіду (загальна освіта, професійне навчання), допомагають їм підвищити кваліфікацію або отримати додаткову (Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід, 2018: 97).

«Структура вищої професійної освіти є дуже різномірною. В її рамках пропонується широкий спектр курсів. Основними їх постачальниками є партнерські установи. Наступність загальноосвітніх та стандартів професійної освіти можлива на різних етапах». Горизонтальна мобільність між загальною та професійною освітою або між різними секторами та типами професійної освіти ускладнена, оскільки обов'язковим є навчання на робочому місці за обраною професією. Доступ до рівня вищої освіти можливий або через отримання кваліфікацій професійної освіти (наприклад, програми коледжів вищої професійної освіти) або після здачі додаткових іспитів (таких як *Berufsreifeprüfung*), залежно від типу програми (Tritscher–Archan, 2016).

У **Бельгії** обов'язкова освіта охоплює здобувачів освіти у віці від 6 до 18 років. «Перехід до професійної освіти і навчання можливий для здобувачів середньої освіти

віком від 14 років». Навчання проводиться за програмами технічної та середньої професійної освіти. Програми нижчої технічної освіти готують студентів до вищої технічної освіти, яка надає диплом про вищу середню освіту та кваліфікацію професійної освіти. «Професійні програми середньої освіти зосереджені на підготовці здобувачів професійної освіти до виходу на ринок праці». Ці програми ведуть до отримання кваліфікацій (після закінчення шостого року) або диплома про вищу середню освіту (після успішного закінчення сьомого року на професійному курсі). Здобувачі професійної освіти віком від 15 років і старші можуть також обирати програми неповного дня, поєднуючи роботу та навчання. Такі програми організовуються школами чи державними навчальними службами. У програмах, організованих школами, здобувачі навчаються за загальними та технічними курсами в школі два дні на тиждень. Інші три дні вони навчаються в компанії. Державні служби навчання пропонують програми професійної підготовки та підприємництва. За цими програмами «протягом 1–1,5 днів здобувачі в освітніх закладах отримують загальні та професійні знання, а також практичні навички, а решту тижня проходять підготовку в компаніях». Це дає їм можливість стати кваліфікованими працівниками та успішно займатися індивідуальною трудовою діяльністю. Учні від 18 років можуть навчатись за програмами підприємництва. Дорослі, старші за 18 років, мають широкий вибір програм, які пропонує система освіти, а також державні та приватні постачальники професійної освіти і навчання. Диплом про вищу (середню) освіту необхідний для продовження навчання за програмами вищої професійної, технічної чи академічної освіти (Allinckx & Monico, 2016).

У **Люксембурзі** цикли професійної освіти (нижчий та вищий) реалізують програми професійного спрямування трьох типів, а саме: «робочі програми реалізують практичні заняття на підприємстві під керівництвом наставника (працівник підприємства з відповідною кваліфікацією) з отримання сертифікатів двох типів – сертифікат професійної спроможності (*vocational capacity certificate*) – готує здобувачів освіти безпосередньо до професійного життя, чи диплом про професійну майстерність (*vocational aptitude diploma*)». Програма дає можливість продовжити навчання та стати майстром–ремісником або ж після складання додаткових

підготовчих модулів продовжити навчання «у сфері вищої технічної освіти; технічні програми готують здобувачів професійної освіти до отримання диплома техника (technician's diploma) у різних професійних сферах й зосереджені на підготовці до професійного життя, а завдяки додатковим підготовчим модулям, студенти можуть також продовжити навчання й здобути вищу технічну освіту»; технічні програми професійного навчання поділяються на чотири типи, тобто: адміністрування та комерція, охорона здоров'я та соціальна допомога, загальнотехнічні та мистецтвознавчі програми. Будь-який курс окрім загальних предметів включає й професійні, що забезпечує поєднання теорії та практики. Здобувачі середньої професійної освіти, які опановують технічні програми, «отримують диплом про закінчення технічної середньої школи (technical secondary school-leaving diploma), який надає ті ж права, що і диплом загальної середньої освіти (general secondary education diploma)», тобто випускники можуть виходити на ринок праці чи продовжувати навчання й здобувати вищу освіту. Переходи між технічною та загальноосвітньою підготовкою відкриті та гнучкі.

Служби професійного орієнтування забезпечують усім дорослим доступ до програм навчання й у такий спосіб повноцінно реалізують принципи навчання впродовж життя. «Дорослі можуть на різних стадіях свого життя отримати офіційну кваліфікацію, набувати нових знань чи вдосконалювати вже наявні навички (Biré & Fry, 2016).

У Нідерландах реалізується дві моделі навчання: «а) на базі навчального закладу (school-based) – 340 тис. (шкільна освіта – 60%, практичне навчання – 40%); б) на базі підприємства (work-based) – 175 тис. (практичне навчання – 80%, шкільна освіта – 20%)». Основну відповідальність за якість професійної освіти і навчання в Нідерландах несуть освітні заклади. Вони не дотримуються загальних обов'язкових стандартів та «мають право на

вільний вибір педагогічних технологій і методик професійного навчання». Навчальні програми створюються з урахуванням орієнтації на регіональний ринок праці. Навчальні програми створюються з урахуванням орієнтації на регіональний ринок праці, дотримання обов'язкової кількості годин практичної підготовки на підприємстві та навчання в закладі. «Тривалість навчання в закладах професійної освіти становить не більше трьох років» (Smulders & Cox & Westerhuis, 2016).

Висновки. 1. Теоретичне підґрунтя розвитку професійної освіти і навчання в країнах Західної Європи формується завдяки спільним транснаціональним дослідницьким та практико-орієнтованим проектам у галузі формування європейського простору у сфері професійної освіти. 2. Досвід функціонування систем професійної освіти і навчання в країнах Західної Європи є цінним для реформування вітчизняної системи професійної освіти в частині: управління професійної освіти із залученням соціальних партнерів; створення нових типів закладів професійної освіти; запровадження нових кваліфікацій, професійних і освітніх стандартів, програм професійної освіти, розроблення правового підґрунтя дуального професійного навчання здобувачів середньої та вищої професійної освіти та, як окремої категорії й дорослого населення. 3. Структура вищої професійної освіти країн Західної Європи є дуже різномірною. В її рамках пропонується широкий спектр курсів. 4. Період навчання дорослих на робочому місці є обов'язковим у більшості програм професійних шкіл. Дорослі можуть отримувати такі ж самі кваліфікації у формальній освіті і навчанні, як і молодь: програми підготовки дорослих, побудовані на основі попереднього досвіду (загальна освіта, професійне навчання), допомагають їм підвищити кваліфікацію або отримати додаткову.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо вивчення змістових складових професійної освіти та навчання сучасної Німеччини.

REFERENCES/ЛІТЕРАТУРА

1. Suchasni modeli profesiinoi osvity i navchannia v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: porivnialnyi dosvid: (2018): monohrafiia. / VO. Radkevych, LP. Pukhovska, OV. Borodienko, OP. Radkevych, NV. Bazeliuk, NM. Korchynska, SO. Leu, VV. Artemchuk. Za zah. red. VO. Radkevych. Kyiv: IPTO NAPN Ukrainy: 223. [Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід: (2018): монографія. / ВО. Радкевич, ЛП. Пуховська, ОВ. Бородієнко, ОП. Радкевич, НВ. Базелюк, НМ. Корчинська, СО. Леу, ВВ. Артемчук. За заг. ред. ВО. Радкевич. Київ: ПІТО НАПН

- України: 223].
2. Allinckx I., Monico D. (2016). Vocational education and training in Europe – Belgium. *Cedefop ReferNet VET in Europe reports*: 74. URL: http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2016/2016_CR_BE.pdf.
 3. Biré C., Fry M. (2016). Vocational education and training in Europe – Luxembourg. *Cedefop ReferNet VET in Europe reports. Cedefop ReferNet Luxembourg*. URL: https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_CR_LU.pdf.
 4. Hippach-Schneider U., Huismann A. (2016). Vocational education and training in Europe – Germany. *Cedefop ReferNet VET in Europe reports. Cedefop ReferNet Germany*. URL: https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_CR_DE.pdf.
 5. Niemeyer B. (2007). Between school and work – dilemmas in European comparative transition research. *European Journal of Vocational Training*: 42: 116– 137.
 6. Pigeaud R. (2016). Vocational education and training in Europe – France. *Cedefop ReferNet VET in Europe reports. Centre Inffo*: 68. URL: http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2016/2016_CR_FR.pdf.
 7. Smulders H., Cox A., Westerhuis A. (2016). Vocational education and training in Europe – Netherlands. *Cedefop ReferNet VET in Europe reports Cedefop ReferNet Netherlands*. URL: https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_CR_NL.pdf.
 8. Tritscher-Archan S. (2016). Vocational education and training in Europe – Austria. *Cedefop ReferNet VET in Europe reports. Cedefop ReferNet Austria*. URL: https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_CR_AT.pdf.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2024

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор **Вадим РЕБЕНОК**

Олена ЄФРЕМОВА

ORCID 0000-0002-2085-9088

Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права, філософії та політології,
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)

E-mail: Yefremova111999@gmail.com

Olena YEFREMOVA

ORCID 0000-0002-2085-9088

PhD of Law, Associate Professor
of the Department of Law,
Philosophy and Political Science
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)

E-mail: Yefremova111999@gmail.com

Леонід БИВАЛЬКЕВИЧ

ORCID 0000-0002-5500-416X,
Researcher ID AAO-3658-2020

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри технологічної освіти
та інформатики,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)

E-mail: manofmystery@ukr.net

Leonid BYVALKEVYCH

ORCID 0000-0002-5500-416X
Researcher ID AAO-3658-2020

PhD in Pedagogical Science, Associate professor,
Associate professor of Department
of Technological Education and Informatics,
T. H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)

E-mail: manofmystery@ukr.net